

Date: 13th April-2026

KASBIY NUTQ VA TERMINOLOGIYANI O'RGATISH METODIKASI

Davletova Laziza Nazirvoyevna

Bo'stonliq tumani 1-son texnikumi Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy nutq va terminologiyani o'rgatish metodikasi, uning nazariy va amaliy asoslari hamda zamonaviy ta'lim jarayonidagi o'rni yoritilgan. Kasbiy nutqni shakllantirishda lingvistik bilimlar bilan bir qatorda pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, terminologiyani o'zlashtirish jarayonida autentik matnlar, integrativ yondashuv va mustaqil ta'limning samaradorligi asoslab berilgan. Maqolada bo'lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi asosiy metodik yo'nalishlar va ularni amaliyotda qo'llash imkoniyatlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Nutq, termin, metodika, kommunikatsiya, interfaol, autentika, integratsiya, leksika, madaniyat, texnologiya.

Zamonaviy ta'lim tizimida kasbiy kompetensiyani shakllantirish masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Ayniqsa, iqtisodiyotning turli sohalarida raqobat kuchayib borayotgan, mehnat bozori esa yuqori malaka va kommunikativ kompetensiyaga ega mutaxassislarni talab qilayotgan bugungi sharoitda kasbiy nutq va terminologiyani puxta egallash muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Kasbiy nutq faqatgina til birliklarini to'g'ri qo'llash emas, balki muayyan soha doirasida fikrni aniq, mantiqiy, ilmiy asoslangan va tushunarli tarzda ifodalash ko'nikmasini ham o'z ichiga oladi. Shu jihatdan, terminologiyani o'qitish jarayoni bo'lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatida samarali kommunikatsiyani ta'minlashga xizmat qiladi.

Kasbiy terminologiya har bir sohaning ilmiy va amaliy asosini tashkil etuvchi maxsus leksik qatlam bo'lib, u orqali mutaxassislar o'zaro aniq va bir ma'noli muloqot olib boradilar. Terminlarning to'g'ri qo'llanilishi nafaqat fikr almashinuvi sifatini oshiradi, balki soha ichidagi tushunmovchiliklarning oldini olishga ham xizmat qiladi. Shu sababli, terminologiyani o'qitish metodikasi faqat lingvistik bilimlarni emas, balki pedagogik, psixologik va kasbiy yondashuvlarni ham o'zida mujassam etgan kompleks jarayon sifatida qaraladi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, interfaol metodlar va kompetensiyaviy yondashuvning keng joriy etilishi kasbiy nutqni rivojlantirish va terminologiyani o'zlashtirish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Talabalarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish qobiliyati hamda kasbiy vaziyatlarda to'g'ri til vositalarini tanlay olish ko'nikmasi aynan ushbu yondashuvlar orqali shakllantiriladi. Shu bilan birga, kasbiy nutq madaniyatini rivojlantirish jarayoni ta'lim oluvchilarda nafaqat til kompetensiyasini, balki umumiy kommunikativ madaniyatni ham yuksaltiradi.

Kasbiy nutq va terminologiyani o'rgatish metodikasi til ta'limining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u nafaqat lingvistik bilimlarni shakllantirish, balki bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonning

Date: 13th April-2026

asosiy maqsadi talabalarda o'z sohasi doirasida aniq, mantiqiy va ilmiy asoslangan fikrni og'zaki hamda yozma shaklda to'g'ri ifodalash ko'nikmasini shakllantirishdan iboratdir. Shu bilan birga, terminologik tizimni o'zlashtirish orqali ular kasbiy muloqotda bir ma'noli va standartlashtirilgan til birliklaridan foydalanishni o'rganadilar.

Kasbiy nutqni o'qitish jarayoni bir necha muhim komponentlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, bu umumiy til kompetensiyasini rivojlantirish bo'lib, bunda talabanning grammatik, leksik va stilistik bilimlari mustahkamlanadi. Ikkinchidan, maxsus kasbiy leksikani, ya'ni terminologiyani o'zlashtirish amalga oshiriladi. Uchinchidan esa, ushbu bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmasi shakllantiriladi. Mazkur uch komponent uyg'unligi kasbiy nutq madaniyatining shakllanishiga asos bo'ladi.

Terminologiyani o'rgatishda tizimli yondashuv alohida ahamiyatga ega. Har bir soha o'ziga xos terminlar tizimiga ega bo'lib, ularning mazmuni, kelib chiqishi va qo'llanilish doirasi aniq tushuntirilishi lozim. Masalan, texnika sohasida "mexanizm", "konstruksiya", "modellashtirish" kabi terminlar aniq texnik tushunchalarni ifodalasa, iqtisodiyotda "inflyatsiya", "investitsiya", "diversifikatsiya" kabi atamalar muayyan iqtisodiy jarayonlarni anglatadi. Shu sababli, terminlarni yodlash emas, balki ularning mazmunini tushunish va amaliyotda to'g'ri qo'llash muhim hisoblanadi.

Kasbiy nutqni rivojlantirishda interfaol metodlar samarali vosita sifatida keng qo'llanilmoqda. "Aqliy hujum", "rol o'ynash", "keys-stadi", "loyihaviy ta'lim" kabi metodlar talabalarining faolligini oshiradi va ularni real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtiradi. Masalan, "rol o'ynash" metodida talabalar turli kasbiy rollarni bajarib, muayyan terminologiyani amaliy nutqda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa nazariy bilimlarni mustahkamlash bilan birga, kommunikativ ko'nikmalarni ham rivojlantiradi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kasbiy nutqni o'qitish jarayonini yanada samarali qiladi. Elektron lug'atlar, onlayn platformalar, multimedia vositalari va maxsus dasturlar orqali talabalar terminlarni tez va aniq o'zlashtirish imkoniga ega bo'ladilar. Bundan tashqari, virtual muloqot muhitlari orqali ular real kasbiy kommunikatsiyaga yaqin sharoitda mashq qilishlari mumkin.

Kasbiy nutqni shakllantirishda o'qituvchining roli ham nihoyatda muhimdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki kommunikativ model sifatida ham talabalarga namuna bo'lishi lozim. Uning nutqi aniq, mantiqiy, terminologik jihatdan to'g'ri va uslubiy jihatdan boy bo'lishi talab etiladi. Shu orqali talabalar to'g'ri nutqiy modelni o'zlashtiradilar va uni o'z faoliyatlarida qo'llashga intiladilar. Bundan tashqari, kasbiy nutqni rivojlantirishda mustaqil ta'lim ham muhim o'rin tutadi. Talabalar kasbiy matnlar bilan ishlash, ilmiy maqolalarni tahlil qilish, referat va taqdimotlar tayyorlash orqali o'z nutqiy ko'nikmalarini mustahkamlaydilar. Mustaqil o'qish jarayonida terminologik lug'at bilan ishlash, yangi atamalarni kontekstda o'rganish va ularni yozma hamda og'zaki nutqda qo'llash ko'nikmasi shakllanadi.

Kasbiy nutq va terminologiyani o'rgatish jarayonida til materialining tanlanishi ham muhim metodik ahamiyatga ega. O'quv jarayonida ishlatiladigan matnlar real kasbiy faoliyatga yaqin bo'lishi, amaliyot bilan bevosita bog'langan vaziyatlarni aks ettirishi lozim. Bunday yondashuv talabalarni faqat nazariy bilim bilan cheklab qolmasdan, ularni

Date: 13th April-2026

real ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki ilmiy faoliyat muhitiga tayyorlaydi. Shu sababli autentik matnlar — ya'ni kasbiy yo'nalishdagi maqolalar, yo'riqnomalar, texnik tavsiflar va hisobotlar — ta'lim jarayonida asosiy didaktik material sifatida qo'llanilishi maqsadga muvofiqdir.

Terminlarni o'zlashtirishda ularning semantik maydonini tahlil qilish usuli samarali natija beradi. Bu usul orqali talabalar bir terminning boshqa so'zlar bilan bog'liqligini, uning sinonimik yoki antonimik munosabatlarini hamda qo'llanish chegaralarini chuqurroq anglab yetadilar. Masalan, "boshqaruv" terminining "tashkil etish", "nazorat qilish", "rejalashtirish" kabi tushunchalar bilan bog'liqligini tahlil qilish talabada tizimli fikrlashni rivojlantiradi. Shu tarzda termin faqat yod olinmaydi, balki konseptual tizim sifatida o'zlashtiriladi.

Kasbiy nutqni rivojlantirishda yozma ishlar alohida o'rin tutadi. Referat, annotatsiya, hisobot, loyiha tavsifi kabi yozma topshiriqlar talabalarda mantiqiy izchillik, terminlardan to'g'ri foydalanish va uslubiy aniqlikni shakllantiradi. Ayniqsa, yozma nutqda terminologik xatolarning oldini olish uchun tahrirlash va qayta ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Bu jarayonda o'zaro tahlil (peer review) usuli ham samarali bo'lib, talabalar bir-birining ishini baholash orqali xatolarni aniqlash va to'g'rilashni o'rganadilar. Og'zaki nutqni rivojlantirishda esa munozara va debatlar muhim vosita hisoblanadi. Kasbiy mavzular bo'yicha tashkil etilgan bahs-munozaralar talabalarni o'z fikrini aniq asoslashga, terminlardan o'rinli foydalanishga hamda mantiqiy dalillashga o'rgatadi. Bu jarayonda tezkor fikrlash va kommunikativ moslashuvchanlik ham rivojlanadi. Natijada talaba faqat bilim egasi emas, balki o'z fikrini professional darajada himoya qila oladigan mutaxassisga aylanadi. Shuningdek, terminologiyani o'qitishda kognitiv yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvga ko'ra, yangi terminlar avvalgi bilimlar tizimi bilan bog'lanadi va ongda yaxlit konseptual struktura sifatida shakllanadi. Talabalar yangi tushunchalarni o'z tajribasi, oldingi bilimlari va amaliy kuzatuvlari bilan bog'lab o'rganadilar. Bu esa uzoq muddatli xotirada saqlanishni kuchaytiradi va terminlarni faol lug'at tarkibiga kiritadi.

Kasbiy nutqni shakllantirish jarayonida baholash tizimi ham alohida ahamiyatga ega. An'anaviy testlar bilan bir qatorda amaliy vazifalar, loyiha ishlari va kommunikativ topshiriqlar orqali baholash samaraliroq hisoblanadi. Chunki kasbiy nutq faqat bilim emas, balki amaliy ko'nikma va malakalarni ham talab qiladi. Shu sababli baholash mezonlari aniqlik, terminlardan foydalanish to'g'riligi, mantiqiylik va nutqiy ravonlik kabi ko'rsatkichlarga asoslanishi lozim. Yana bir muhim jihat shundaki, kasbiy nutqni o'rgatishda integrativ yondashuv qo'llanilishi kerak. Bu yondashuv til fanini maxsus fanlar bilan bog'lashni nazarda tutadi. Masalan, texnik yo'nalishlarda texnologiya fanlari bilan, iqtisodiy yo'nalishlarda esa moliya va menejment fanlari bilan integratsiya qilish orqali terminlar real kontekstda o'rganiladi. Bu esa bilimlarning amaliy ahamiyatini oshiradi va ularning mustahkam o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Shu tarzda, kasbiy nutq va terminologiyani o'qitish jarayoni faqat til o'rgatish emas, balki kompleks kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. U talabalarda analitik

Date: 13th April-2026

fikrlash, aniq ifoda etish, muloqot madaniyati va kasbiy mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kasbiy nutq va terminologiyani o'rgatish metodikasi zamonaviy ta'lim tizimida muhim o'rin egallab, bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalish nafaqat til bilimlarini rivojlantirishga, balki talabalarda o'z sohasi doirasida aniq, tizimli va mantiqan asoslangan fikrni ifodalash ko'nikmasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, terminologiyani puxta o'zlashtirish kasbiy muloqotning samaradorligini oshiradi va mutaxassislar o'rtasida yagona ilmiy-amaliy til maydonini yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasbiy nutqni rivojlantirish jarayoni kompleks yondashuvni talab etadi. Unda lingvistik bilimlar bilan bir qatorda pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya vositalari hamda amaliy mashg'ulotlar uyg'unligi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, real kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar va autentik materiallardan foydalanish talabalarning nutqiy va terminologik kompetensiyasini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, kasbiy nutqni shakllantirishda mustaqil ta'lim, tahliliy yondashuv va amaliy kommunikatsiya mashqlari muhim natijalar beradi. Talabalar nafaqat terminlarni yod oladi, balki ularni turli kontekstlarda to'g'ri qo'llash, mantiqiy bog'lash va kasbiy vaziyatlarga moslashtirish ko'nikmasini ham egallaydi. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida yuqori darajadagi kommunikativ samaradorlikni ta'minlaydi. Umuman olganda, kasbiy nutq va terminologiyani o'qitish metodikasini takomillashtirish ta'lim jarayonining sifatini oshirishga, mutaxassislarining raqobatbardoshligini kuchaytirishga hamda mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi. Shu sababli ushbu yo'nalishda ilmiy-metodik izlanishlarni davom ettirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2013. 220 b.
2. Mahmudov N. O'zbek tilida nutq madaniyati va uslubiyati asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2010. 240 b.
3. Sayfullayeva R.R., Mengliyev B.R. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'zbekiston, 2010. 384 b.
4. Qodirov V. Kasbiy pedagogika asoslari. Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2015. 198 b.
5. Yoqubov S. Tilshunoslik va terminologiya masalalari. Toshkent: Universitet, 2012. 165 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent, 2019.
7. Karimov Sh. O'zbek tilining terminologik tizimi. Toshkent: Fan, 2014. 210 b.
8. Xolmanov B. Nutq madaniyati va kasbiy muloqot. Toshkent: O'qituvchi, 2011. 187 b.

